

# LESBRIEF 'MENNO SIMONS GROEN'

## VOORAF

Zaterdag 2 juni 2018 was de opening van de expositie 'Menno Simons Groen' in het Groencentrum van Witmarsum. Veel mensen hebben deze expositie inmiddels bezocht en deelgenomen aan workshops die er aangeboden worden.

De expositie kun je nog bezoeken in de maanden juni, juli en augustus 2018.



Om leerlingen uit het basisonderwijs (groep 6, 7 en 8) enthousiast te maken voor een bezoek aan 'Menno Simons Groen' is deze lesbrief geschreven, die gebruikt kan worden als een voorbereiding op een bezoek aan deze expositie.

## INHOUD LESBRIEF EN BEKNOPTE HANDLEIDING

De lesbrief bestaat uit een aantal lessen, die afzonderlijk van elkaar in klassen aan de orde kunnen worden gesteld.

De verschillende onderdelen kunnen in afzonderlijke 'kleine stukjes' behandeld worden (één onderdeel per keer – in totaal 6 blokjes, met daarnaast een bezoek aan de expositie Menno Simons Groen en eventueel ook een bezoek aan de Doopsgezinde vermaningen van Pingjum en Witmarsum). Het is ook mogelijk om op een ochtend of middag een aantal blokjes te behandelen, al naar gelang de tijd die ervoor beschikbaar is.

### De verschillende onderdelen van de lesbrief

- Op vakantie gaan en vluchten, wat is het verschil? Wat betekent het om vluchteling te zijn?  
Vluchtelingen (tegenwoordig en in het verleden, o.a. Menno Simons)  
**Onderdeel 1, 2 en 3**
- Wie is Menno Simons en wat was de reden om op de vlucht te gaan?  
**Onderdeel 3 en 4**
- Waar of niet? Waar of leugen? Wat is 'een leugentje om bestwil'?  
**Onderdeel 5**
- Keuzeactiviteiten ter voorbereiding op een bezoek aan 'Menno Simons Groen'  
**Onderdeel 6**
- Verschillende bijlagen met opdrachten voor leerlingen
- Bezoek aan de expositie 'Menno Simons Groen' in Witmarsum, met mogelijkheid om deel te nemen aan workshops  
**Onderdeel 7**
- In deze lesbrief zijn ook opgenomen een persbericht uit april 2018 en een artikel uit de Leeuwarder Courant van 30 mei 2018.

### 1. Bij wijze van inleiding: een aantal vragen voor een groepsgesprek (ca. 20 – 30 min.)

→ PowerPoint ter ondersteuning

Wie gaat er deze zomer op vakantie?  
Waar gaan jullie naar toe?  
Etc.

Wat neem je mee op vakantie? Waarom?  
Wie zegt wat je mee moet nemen?  
Etc.

Op basis van de PowerPoint:

Er zijn altijd mensen geweest die naar een andere stad of een ander land gingen.  
Niet gewoon verhuizen, maar omdat ze moesten vluchten.  
Waarom vluchten mensen en wat zouden ze meenemen/ meegenomen hebben?  
Hoe zijn mensen gevlucht en waarnaartoe?

### 2. Filmpje - de zandtovenaar (ca. 25 min., incl. nabespreking)

Een vluchtelingenkind vertelt

→ nabespreking



N.B.: Dit filmpje staat in de PowerPoint maar is ook te vinden op [www.youtube.com/watch?v=ErZGarf87rA&pbjreload=10](http://www.youtube.com/watch?v=ErZGarf87rA&pbjreload=10)

### 3. Menno Simons op de vlucht, waarom? (ca. 30 min., incl. werkvorm 'de lege stoel')

Menno vertelt z'n verhaal.

Bij wijze van inleiding een brief van Menno uit 1548

1. Brief voorlezen  
Of
2. Printen en leerlingen zelfstandig laten lezen.

Na (voor)lezing van de brief een gesprekje over de inhoud van de brief.

1 juni 1548



Ergens in de buurt van Leer (Noord-Duitsland)

**Beste meisjes en jongens,**

Jullie zijn gewend aan appjes en social media, maar in mijn tijd schreven we elkaar een brief met pen en papier. Als een brief naar iemand ver weg gestuurd moest worden, kon het wel weken duren, voordat die brief op de plaats van bestemming zou zijn.

Deze brief, die jullie nu lezen, is al eeuwen onderweg. Om precies te zijn al 470 jaar.

Ik wil jullie graag iets vertellen. Ik ben op de vlucht, maar ik ben geen misdadiger. Ik ben op de vlucht, omdat ik de vrijheid wil hebben om te geloven en te leven zoals ik denk dat het moet. En dat is in mijn tijd in Nederland helaas niet mogelijk.

Misschien willen jullie iets meer over mij weten.

Mijn naam is Menno, zoon van Simon. Ik kom uit Witmarsum, maar ik heb nu geen thuis meer.

Ik ben nergens veilig en constant op de vlucht. Net als in 2018 is er in mijn tijd op de hele wereld veel strijd. In mijn tijd is er ook strijd in Friesland. Het gaat over vrijheid en macht.

In Witmarsum woonde ik op een boerderij, waar mijn broer als boer werkte. Ik moest een andere baan zoeken en net als veel andere mensen ging ik werken bij de kerk. Daar was altijd veel werk, want iedereen werd als baby gedoopt en iedereen hoorde bij de kerk. Gelukkig kon ik wel in de buurt van mijn familie werken. Dat was eerst in Pingjum, waar de kerk waar ik gewerkt heb nog steeds staat. Later kreeg ik een betere baan in Witmarsum.

Ik had veel moeite met de regels en gewoonten van de kerk. Het klopte gewoon niet en daarom ging in de bijbel lezen en studeren. Steeds meer raakte ik ervan overtuigd dat er verandering nodig was.

Niet alleen ik dacht dat trouwens, er waren veel meer mensen die dat dachten. We vonden dat ieder mens zelf moest kiezen voor het geloof. Ik vond ook dat je als gelovige niet alleen mooie woorden moest zeggen, maar vooral in wat je doet je medemens met respect en liefde moet behandelen.

Nu ben ik niet iemand die meteen fanatiek een andere weg inslaat, maar na veel nadenken en twijfelen, besloot ik dat ik niet anders kon. Ik heb mijn baan in de kerk opgezegd en liet alles achter me.

Ik werd hierdoor vogelvrij en werd een vluchteling. Er werd echt naar me gezocht, omdat ik in de nieuwe beweging van gelovigen een leidende positie kreeg.

Vijfentwintig jaar lang trok ik van de ene plek naar de andere. Soms kon ik ergens blijven, soms moest ik snel weg. Ik ging eerst naar Groningen en daarna kwam ik in onder andere Keulen, Emden, Lübeck en in Bad Oldesloe boven Hamburg. Af en toe ging ik nog terug naar Friesland, bijvoorbeeld naar Leeuwarden, Franeker of Harlingen. Ik moest dan extra voorzichtig zijn. Daar vertel ik jullie in een volgende brief over.

In Bad Oldesloe vond ik een plek waar ik de laatste jaren van mijn leven mocht wonen en werken.

Ik had daar een drukkerij en dat was heel belangrijk, want door boeken en boekjes te drukken konden we informatie verspreiden.

Ik moet jullie zeggen dat het zwaar is om niet meer welkom te zijn in het gebied waar ik opgroeide.

Het is ook heel moeilijk steeds te weten dat ik niet veilig ben, steeds op moet letten en klaar moet staan om weer verder te gaan.

Ik heb er ook erg veel moeite mee te zien dat zoveel andere mensen hetzelfde meemaken als ik.

Niet iedereen ontkomt aan de soldaten. Bovendien zijn er grote groepen mensen, die steeds weer verder moeten trekken, omdat ze niet meer welkom zijn. Vaak mogen ze ergens gaan wonen waar het land verwoest is door oorlog of mogen ze wonen in moerasgebieden. En als ze dan met hard werken gewassen laten groeien, voedsel leveren, dorpen en zelfs steden hadden gebouwd, moeten ze weer weg.

Omdat zoveel mensen weten vol te houden leven er in jullie tijd nog steeds mensen die vinden dat je in vrijheid kunt kiezen voor geloof en die dat geloof vooral met handen en voeten in hun leven willen laten zien. In Nederland heten ze Doopsgezinden, maar daarbuiten noemt men ze Mennonieten – ja, naar mij. Ik groet jullie!

Menno Simons



Als de brief (voor)gelezen is kunnen leerlingen vragen stellen aan Menno Simons, die bij wijze van spreken op een stoel bij de leerlingen zit

#### *Werkvorm 'de lege stoel'*

Zet een lege stoel in de klas en verwelkom 'de' persoon – in dit geval Menno Simons. Leerlingen mogen vragen stellen aan de denkbeeldige Menno. Als er een vraag is gesteld kan het even stil zijn en mocht iemand uit de klas een antwoord weten (of denken te weten), dan mag diegene achter de stoel gaan staan en antwoorden 'vanuit' Menno. Mochten er geen antwoorden gegeven worden, dan komen deze mogelijk door het bekijken van het filmpje over Menno Simons, die na deze werkvorm bekeken kan worden. N.B.: Door deze werkvorm leren leerlingen in de huid te kruipen van een denkbeeldig persoon/ Menno Simons en ze leren van de antwoorden die gegeven worden.

#### *Enkele voorbeeldvragen*

Beste Menno, waarom moest je vluchten?  
Meneer Menno, wat vond je ervan dat je moest vluchten?  
Hoe bent u op de vlucht geweest?  
Waar overnachtte U?  
Etc.

#### **4. Film over Menno Simons en afronding (ca. 30 min.)**

De film staat in de PowerPoint, maar is ook te vinden op YouTube, Fryske Kanon, <https://www.youtube.com/watch?v=i9FSeWXfTc8>

Samenvatting en afronding, evt. verwijzen naar vragen die onbeantwoord bleven n.a.v. werkvorm 'de lege stoel'.



## 5. Groepsgesprek over waar of niet waar/ een leugen(tje) vertellen/ 'Meniste leugen' (ca. 20 á 25 min., incl. brief en nagesprek)

### a. Mogelijke vragen

Wat is een leugen(tje)?

Vind je dat er verschil gemaakt kan worden tussen een leugen en leugentjes?

Mag je (wel eens) liegen? Waarom wel/ niet?

Wie heeft wel eens een leugentje verteld?

Wat was dat leugentje?

Waarom heb je dat leugentje verteld?

Hoe voelde je toen je dat leugentje vertelde?

Is bekend geworden dat je gelogen hebt? En toen.....?

### b. Waarheid, 'halve' waarheid of leugen?

Mag je een (half) leugentje vertellen als je leven in gevaar is? Waarom wel/ niet?

Een voorbeeld hiervan is wat wel een 'Meniste leugen' genoemd wordt. Over dit 'leugentje' vertelt Menno in een brief uit 1548.

Laten we eens luisteren/ lezen wat hiermee bedoeld wordt.

1. Brief voorlezen  
Of
2. Printen en leerlingen zelfstandig laten lezen.

Na (voor)lezing van de brief een gesprekje over de inhoud van de brief.

**15 juni 1548**

Ergens in de buurt van Emden (Noord-Duitsland)



**Beste meisjes en jongens,**

Jullie hebben al een keer een brief van mij gekregen en vandaag schrijf ik jullie opnieuw, omdat ik een verschrikkelijk spannende dag heb gehad. Als ik eraan terug denk, bekruipt de angst me opnieuw. Zoals jullie weten ben ik op de vlucht voor mijn geloof, ook vandaag weer. Ik was onderweg en meestal ben ik heel voorzichtig. Ik loop veel en soms moet ik me verstoppen, maar omdat ik vanmorgen op wilde schieten, ging ik mee met een koets. Het was een warme dag en ik zat op de bok van de koets naast de paardenmenner.

Maar, toen kwamen er een groepje soldaten aan, die hadden gehoord dat ik in het gebied was. Ze lieten de koets stoppen en vroegen of Menno Simons in de wagen zat. 'Nee,' zei iedereen die bij ons was, want ik zat niet in de koets, maar op de bok naast de paardenmenner. Gelukkig gingen de soldaten snel weg en we slaakten een zucht van verlichting. Dit wilde ik jullie graag vertellen, maar ook vragen of we wel de waarheid verteld hebben.

Ik groet jullie!

Menno Simons



Wat vinden jullie? Waarom?  
Zou je hetzelfde hebben gezegd? Waarom wel/ niet?

## 6. Keuzeopdrachten (benodigde tijd zelf inschatten)

In de keuzeopdrachten is rekening gehouden met een aantal vakken, zoals Nederlandse taal, rekenen, aardrijkskunde, tekenen en creatieve werkvormen.

Er kan (door de leerkracht of leerlingen) een keuze gemaakt worden uit één van de opdrachten, maar er kan ook gekozen om meerdere opdrachten door leerlingen te laten maken. Om (groot)ouders bij dit project te betrekken, worden er voor hen ook een aantal mogelijkheden genoemd.

De verschillende opdrachten staan in de bijlagen, vanaf pag. 11 van dit document.

### **Bijlage 1:** Spreekwoorden

Benodigdheden: woordenboeken, iPad of computer

### **Bijlage 2:** Afstanden uitrekenen

Benodigdheden: atlassen, rekenmachine/ telefoon, iPad of computer

### **Bijlage 3:** Stripverhaal maken

Benodigdheden: papier, (kleur)potloden, stiften

### **Bijlage 4:** Menno tekenen of een plaat van Menno inkleuren

Benodigdheden: papier, (kleur)potloden, stiften

### **Bijlage 5:** Een vlog-filmpje maken

Benodigdheden: telefoon

### **Bijlage 6:** Een 'rafeltjes-quilt' maken

Benodigdheden: stoffen, 'patroon' (op internet te vinden)

### **Bijlage 7:** Koken op basis van Meniste of Amish-recepten

Benodigdheden: o.a. het boekje 'Doperse diaspora over-leven: tradities en recepten'.

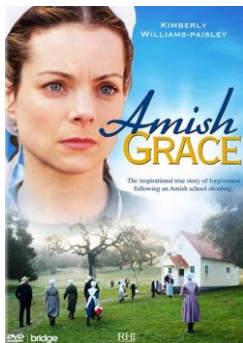


## Mogelijkheden om iets voor of met (groot)ouders te doen

- als begeleiders vragen voor een bezoek aan de expositie 'Menno Simons Groen'
- een kookavond op school, op basis van Meniste of Amish-recepten (o.a. 'Doperse diaspora over-leven')
- een proeverij op school organiseren
- filmavond op school - 'Amish Grace'



Mocht u de film 'Amish Grace' willen gebruiken?  
De film is te bestellen via bol.com



In de film 'Amish Grace' worden we deelgenoot gemaakt van een dramatische gebeurtenis in Nickle Mines, Pennsylvania. Op 2 oktober 2006 reageert Charles Roberts zijn frustratie af op een groep schoolgaande kinderen, waarna hij zichzelf van het leven berooft. Er worden tien Amish kinderen getroffen, waarvan vijf om het leven komen. De plaatselijke Amish-gemeenschap is zwaar getroffen door dit gebeuren en worstelt met de vraag hoe ze moeten reageren op het leed wat hen is aangedaan. Hoe kunnen ze in deze situatie antwoord geven op het vreesdeed en de concrete wens om te leven als navolgers van Jezus?



### 7a. Bezoek aan de vermaning van Witmarsum en Pingjum (te combineren met een bezoek aan 'Menno Simons Groen')

Voor een bezoek aan deze vermaningen kunt u contact opnemen via e-mail:  
[info@doopsgezindemonumenten.nl](mailto:info@doopsgezindemonumenten.nl).

Bij een bezoek aan de vermaningen wordt o.a. verteld over Menno Simons en de achtergronden van Doopsgezinden.



**Grote Buorren 28, Pingjum**



**Arumerweg 38, Witmarsum**

## 7b. Bezoek expositie 'Menno Simons Groen'

**MENNO SIMONS GROEN**

TENTOONSTELLING  
MENNONIETEN AL 500 JAAR DUURZAAM?

JUNI - JULI  
AUGUSTUS

LOCATIE: GROECENTRUM WITMARSUM • TOEGANG GRATIS

**VAN GROND TOT GROENE TOEKOMST**

Welkom in de groene wereld van Menno Simons. Menno is geboren in Witmarsum (1496) en overleed in Duitsland (1561). Hij leeft in dezelfde tijd als Grutte Pier, in een periode van strijd om vrijheid en macht. Menno heeft een andere geloofsovertuiging dan het heersende -en verplichte- katholieke geloof. Hij stapt uit de kerk en gaat zijn eigen weg. Maar dat accepteren de machthebbers niet. Menno Simons inspireert wereldwijd vele anderen met zijn gedachtegoed. Een moedige keus, want mennonieten moeten keer op keer vluchten en zien te overleven in nieuwe landen. Op hun vlucht nemen ze zaden mee en met hun kennis van de landbouw weten ze te overleven. De groene draad van de tentoonstelling is

GROND • GRONDSTOF • GERECHT • GEBRUIK • GROENE TOEKOMST

Hoe wisten mennonieten te overleven? Hoe duurzaam is hun manier van leven?

Bezoek de tentoonstelling, doe mee aan een workshop en proef wat mennonite cooking is. Laat je verrassen en laat Menno Simons Groen je inspireren!

KIJK OP [WWW.MENNOSIMONSGROEN.NL](http://WWW.MENNOSIMONSGROEN.NL)

Volg ons op [www.facebook.com/mennosimonsgroen](https://www.facebook.com/mennosimonsgroen)

Locatie: Groencentrum Witmarsum, It Fliet 3.  
Openingsdagen zie [www.groencentrumwitmarsum.nl](http://www.groencentrumwitmarsum.nl)

**GROECENTRUM WITMARSUM**

**jim mar sum 2018**  
witmarsum2018.nl

Concept & ontwerp: Lisabert Truus Wilms

[www.mennosimonsgroen.nl](http://www.mennosimonsgroen.nl)

### PERSBERICHT

In de maanden juni, juli en augustus 2018 wordt er in Witmarsum een expositie georganiseerd met als titel Menno Simons Groen. Deze expositie is in het Groencentrum, vlakbij het Menno Simons Monument en het Contourenkerkje.

In de tentoonstelling wordt verteld over de plek waar een doperse gemeenschap leefde, de problemen die ze overwonnen om grond te ontginnen en de gewassen die ze daar verbouwden. Men kookte met de aan die locatie verbonden gewassen en steeds werden er kennis, zaden, gewoonten en gerechten 'meegenomen' naar een andere plek. Het zijn verhalen van respect voor de natuur, voor het gebied, voor de eigen gemeenschap, maar ook over de spanningen die dat kon opleveren.

Het gaat over opbouw, maar ook over achterlaten en weer opnieuw opbouwen, over hard werken en sober leven.

In de tentoonstelling zal ook verteld worden over Menno Simons uit Witmarsum. De tentoonstelling wordt ondersteund met workshops over koken en tuinieren, over energiegebruik en duurzame technieken.

Wij zouden het erg op prijs stellen als groepen schoolkinderen in juni of juli een bezoek brengen aan de expositie 'Menno Simons Groen'.

Aanmelden of voor meer informatie → [mennosimonsgroen@gmail.com](mailto:mennosimonsgroen@gmail.com)





## 'Mennonieten zijn al 500 jaar hip'

*Uit: Leeuwarder Courant, 30 mei 2018*

Ze leven sober, zijn tolerant en zorgvuldig in het gebruik van de grond waarop zij leven. Als geen ander koesteren Menisten het leven.

Het is een meer dan toepasselijke locatie voor de expositie over het leven van de in Witmarsum geboren Menno Simons en zijn volgelingen. Van 2 juni tot en met 1 september is Groencentrum Witmarsum het decor voor 'Menno Simons Groen'. Het is een van de vele activiteiten van Witmarsum 2018. En het thema is actueler dan ooit, met bevolkingsgroepen die op de vlucht zijn voor geweld en hongersnood.

### **Amishkoets uit Duitsland**

„Duurzaamheid is nu hip, maar de mennonieten doen al meer dan 500 jaar niet anders”, zegt Klaas Smit. Met Yvonne Willems en Menno de Vries – inderdaad een menist – en anderen de drijvende kracht achter de tentoonstelling. De Vries haalde deze week zelfs een Amishkoets uit Duitsland. Daarvan zijn er slechts twee in Europa. De Amish vormen een van de vele stromingen die het menisme rijk is.

„De kernwaarden zijn echter voor alle menisten dezelfde. Soberheid, zelfredzaamheid, geweldloosheid, sociaal, zorgzaamheid, geloven wat je wilt”, aldus Smit. „Juist omdat ze zich niet een voorgeschreven geloof wilden laten opleggen, zijn ze overal verjaagd. Ze waren altijd voorbereid om verder te moeten reizen.” In alle nieuwe landen op de wereld waar zij neerstreken, leefden menisten naar de mogelijkheden.

### **Aarde in bruikleen**

„Ze hadden weinig bezittingen en zorgden ervoor dat ze altijd hun zaden meenamen om op een nieuwe plek in hun voedselbehoefte te voorzien. Als geen andere beseften zij dat de mens de aarde in bruikleen heeft. Daar ga je dus zorgvuldig mee om. Zaden werden meegesmokkeld in de zoom van kleding of in geheime laatjes van inklapbare meubels die ze zelf maakten”, weet Willems. Tegenwoordig raakt streekvoedsel weer in zwang. „Waarom heel veel geld en energie kwisten om je voedsel van ver weg te halen, als je het in je eigen omgeving kunt vinden”, stelt de samensteller.

De expositie – die bestaat uit 24 grote panelen met tekst en beeld, koffers en kisten met voorwerpen – wil laten zien hoe de mennonieten zich in de eeuwen hebben verplaatst, waar en hoe ze hebben geleefd. „We hebben bewust voor een andere invalshoek gekozen. Over Menno Simons is natuurlijk al heel veel verteld”, zegt Smit.

### **Mennonieten komen overal**

Wat zouden we van het leven van de menisten kunnen leren, zo vroeg ook Willems zich af. „We stellen op deze tentoonstelling heel veel vragen en willen juist niet vertellen hoe het moet. Dat past ook niet bij de mennonieten. Er zijn niet voor niets zoveel stromingen. Desondanks lieten zij de ander altijd in hun waarde.”

De mennonieten reisden de hele wereld over. Naar Rusland – tot diep in Siberië –, Zuid-Amerika en Noord-Amerika. Steeds weer streken ze elders neer en moesten zij zich aanpassen aan de omgeving. „Hun kennis van landbouw is enorm. Ze bedachten ook manieren om voedsel te conserveren. Het waren ook niet alleen boeren, maar ook ondernemers. Hun manier van leven werd in Zuid-Amerika de drijvende kracht van de economie”, weet Willems.

### **Russisch oergraan**

Annex met de expositie is het in Witmarsum verbouwen van 1 hectare landbouwgrond met het uit Rusland afkomstige oergraan, dat mennonieten daar hebben ontwikkeld. Voor De Vries, die zijn eigen boerenbedrijf heeft, is dit een bijzonder experiment. Het graan is beresterk, maar heeft voor een goede groei wel stevige nachtvorst nodig. „Als we een goede winter hebben dan voorzie ik dat het graan op onze rijke grond volgend jaar tot aan de hemel groeit’, lacht hij.



# Oergraan van mennonieten komt voor tentoonstelling naar Fryslân

In Witmarsum is vanaf morgen een tentoonstelling over de groene nalatenschap van Menno Simons. „De ideeën van zijn volgelingen over omgang met de aarde passen heel goed in deze tijd.”

Jan Auke Brink

**Witmarsum** | Het is heilige grond in Witmarsum. Bussen met buitenlandse doopsgezinden stoppen op de geboortegrond van Menno Simons (1496-1561). Bij het monument ter nagedachtenis aan de zestiende-eeuwse kerkhervormer bidden Simons navolgers: de doopsgezinden, de mennonieten, de amish. Geïnspireerd door het Culturele Hoofdstadjaar paktten dorpsbewoners de blijvende inspiratie van Menno Simons op als thema voor een tentoonstelling.

„We hebben hier in Witmarsum drie historische iconen: de Friestalige dichter Gysbert Japicx, sportvernieuwer Pim Mulier en natuurlijk Menno Simons”, vertelt Klaas Smit. „Met twee andere mannen uit het dorp hadden we het plan om wat te doen met deze iconen. We hebben Witmarsum 2018 opgericht, waarvan het bestuur nu uit zes enthousiaste dorpsgenoten bestaat. Daarna hebben we een bijeenkomst belegd voor iedereen uit het dorp. Daar ontstonden heel veel ideeën, waaronder deze tentoonstelling.”

## Verbondenheid

Yvonne Willems is de bedenker van de tentoonstelling en de drijvende kracht erachter. Zij wilde niet de volledige geschiedenis van Menno Simons en de doopsgezinden herkauwen, maar vertrekken vanuit blijvende waarden.

„Doopsgezinden voelen een diepe verbondenheid met de aarde”, zegt Willems. „Duurzaamheid vind ik een vervelend containerbegrip. Maar het gaat om de basis, de eenvoud. Doopsgezinden zeggen: de aarde is niet van ons, ook een volgende generatie moet weer kunnen eten. Hun ideeën en tradities zijn al vijfhonderd jaar oud, maar ze passen heel goed bij de huidige tijdsgeest. Het gaat bijvoorbeeld ook om het tegengaan van verspilling.”

De tentoonstelling *Menno Simons Groen* opent morgen in Groencentrum Witmarsum. Smit staat voor

het tuincentrum, en wijst: „Daar, achter die bomen is het monument voor Simons, zie je? En daarnaast het contourenkerkje. Die grond is van de doopsgezinden. Dit is voor ons een perfecte locatie: het is bij de grond waar Simons gestaan heeft en het tuincentrum past bij de inhoud van de tentoonstelling. Zo laten we de middenstand ook meeprofiteren van de initiatieven in het dorp. Want we hopen natuurlijk dat mensen die voor de tentoonstelling komen, ook een bloemetje meenemen. En omgekeerd: dat de bezoekers van het tuincentrum de tentoonstelling binnenstappen.”

Smit en Willems zijn beiden zelf niet doopsgezind, dus in die zin geen navolgers van Menno Simons. Maar ze voelen zich wel sterk verbonden met het gedachtegoed dat het allemaal wel een tandje minder kan.

## Hoe ga je in je eigen gezin om met welvaart en overvloed?

Voor hen zijn de ideeën en tradities van de doopsgezinden vooral praktisch van aard. In de werkgroep van de tentoonstelling zitten ook mannen: Tseard van der Hem, Antoinette Hazevoet, Flora Visser en Menno de Vries. Bijna allemaal lid van de Doopsgezinde Gemeente De Lytse Streek in Witmarsum.

Voor hen gaat het te ver de waarden van Menno Simons te reduceren tot 'een soort humanisme, maar dan met de Bijbel en Jezus erbij,' zoals Smit en Willems het beschouwen. De basiswaarden lijken misschien wel op elkaar, met aandacht voor verdraagzaamheid, „maar voor doopsgezinden zijn de volwassenendoop en de pacifistische gedachte



Menno de Vries (links), Klaas Smit en Yvonne Willems in de tentoonstelling *Menno Simons Groen*.  
Foto: Marchje Andringa

ook wezenlijke thema's,” zegt De Vries.

Met name dat pacifistische is voor hem belangrijk: „We hebben een roemrijk verleden van dienstweigeren op basis van ons geloof. Mijn vader moest een paar jaar na de Tweede Wereldoorlog in dienst. Hij weigerde. Dat was toen heel ongebruikelijk. Ik heb ook geweigerd. Drie keer vroegen ze aan me of ik echt geen wapen wilde vasthouden. Ze stonden al klaar om me het geweer in handen te drukken. Als ik dat aanpakte, had ik in dienst moeten.”

Conflicten gaan doopsgezinden liever uit de weg. Willems: „Dan trekken ze gewoon verder naar een

ander gebied. Zo gingen de ideeën van Simons de hele wereld over. Vanuit Fryslân via Duitsland naar Siberië, en van daaruit weer naar Amerika en Canada.”

Ze hadden de ervaring dat het op die manier kon. Met een zak graan, met kennis van de landbouw en met een flinke dosis werklust, kon in een nieuw gebied altijd weer een nieuw bestaan worden opgebouwd.

## Oergraan

Voor de tentoonstelling heeft de werkgroep contact gelegd met volgelingen van Simons uit de hele wereld. Een van de bijzonderste bijdragen komt van Dale Friesen uit Amerika. „Zijn voorouders zijn in 1875 uit de Krim naar de Verenigde Staten getrokken, omdat in de Oekraïne hun religieuze vrijheid werd bedreigd,” zegt Willems. „Zijn grootmoeder nam een zak graan mee. Dit oergraan heeft Friesen nu terug gekeukt.”

De Vries, die zelf boer is, legt uit wat er bijzonder is aan dat oergraan: „De korrels zijn veel kleiner dan moderne graankorrels, maar er zitten wel veel meer voedingsstoffen in: meer eiwit, meer proteïne.”

Friesen heeft als proefpakketten meel en graan naar Witmarsum gestuurd. „Het meel bleef heel lang bij de douane liggen; zo'n zakje wit poeder wilden ze wel even extra goed onderzoeken”, zegt De Vries. „Maar het graan kwam er soepel doorheen. Nu we dat weten, stuurt hij nog een paar kilo. Daarmee zaai ik in september een hectare in, zodra de aardappels van het land zijn. Dan kan ik het oogsten in augustus 2019. Daarna moet het drogen, en als de korrel goed hard is, kunnen

we het malen bij de molen in het dorp.”

Friesen vindt het bijzonder dat zijn graan straks op de geboortegrond van Simons groeit: „Hij heeft maar een voorwaarde: dat we er brood van bakken en het aan mensen laten proeven. Dat doen we natuurlijk graag.”

Laten proeven is sowieso een onderdeel van de tentoonstelling. Ieder weekend organiseert de werkgroep activiteiten. „*Mennonite cooking* bijvoorbeeld. Dat is een stroming onder volgers van Simons om eenvoudige producten uit de eigen tuin te bereiden. Er zijn kookboeken over volgeschreven”, aldus De Vries.

„Het is een eenvoudige, smaakvolle keuken”, vult Willems aan. „Het gaat om leven op en van de grond. Zuinig omgaan met je middelen staat centraal. Daarom gebruiken ze bijvoorbeeld de hooikist om eten te laten nagaren. Dat bespaart energie.”

Vrijwel iedere zaterdag zal bij de tentoonstelling een proeverij zijn, waarbij steeds een andere kok iets volgens de traditie van *Mennonite cooking* bereidt. Dat is vooral ter inspiratie. „We willen de bezoekers laten nadenken over het alleaagse”, zegt Willems. „Hoe ga je bijvoorbeeld in je eigen gezin om met welvaart en overvloed? Wat kunnen we leren van de mennonieten? We hopen dat deze tentoonstelling voor veel bezoekers het begin van een goed gesprek is.”

Menno Simons Groen is tot en met 1 september te bezoeken in Groencentrum Witmarsum

www.mennosimonsgroen.nl

## Plautdietsch

### Mennonieten spreken taal die lijkt op Fries

Van oudsher spreken mennonieten een eigen taal: het Plautdietsch. Telkens als een groep mennonieten verder trok, op zoek naar nieuwe gebieden om volgens de eigen overtuigingen en tradities te leven, ging die taal mee. Zo verspreidde het Plautdietsch zich over de wereld.

Tegenwoordig wordt de taal nog gesproken in gemeenschappen van mennonieten in Canada en de Verenigde Staten, Duitsland, Kazachstan en Latijns-Amerika. In totaal kennen ongeveer vierhonderdduizend mensen het Plautdietsch nog, met name ouderen. Veel jongere menno-

nieten in Canada en de Verenigde Staten kennen de taal niet meer.

Onderzoekers zien overeenkomsten tussen het Plautdietsch, het Nederlands en het Fries. Dat is terug te voeren tot een groep Friese en Hollandse mennonieten die zich rond 1600 vestigde in de omgeving van Danzig (tegenwoordig Gdansk). Vanwege hun kennis van waterbeheer werden deze mennonieten uitgenodigd de delta van de rivier Wisla in te polderen. In dat drooggelegde gebied stichtten ze een aantal dorpen, waar het Plautdietsch de hoofdtal werd. Als experiment hebben de ma-

kers van de tentoonstelling *Menno Simons Groen* dichteres Janke Nicolai uit Witmarsum gevraagd het gedicht *De forjoasnaacht* (De voorjaarsnacht) te vertalen naar het Fries: *De foarjersnacht*. In de tentoonstellingsruimten hangen het Plautdietsche origineel en Nederlandse en Friese vertalingen naast elkaar. Omdat het vooral om overeenkomsten in klanken gaat, is *De forjoasnaacht* te beluisteren. Bezoekers worden uitgenodigd de Nederlandse en Friese vertalingen hardop voor te lezen, en zo op zoek te gaan naar overeenkomsten en verschillen in de talen.





## BIJLAGE 1

Elke taal heeft spreekwoorden en uitdrukkingen, zoals op het plaatje.  
Wat is het spreekwoord en.... wat is de betekenis ervan?

Vul onderstaande zinnen aan en zet erbij wat de betekenis van het spreekwoord is.

1. Als is de leugen nog zo snel, de ..... achterhaald hem wel.

Betekenis: .....

2. Een ..... om bestwil.

Betekenis: .....

3. Dat is een waarheid als een .....

Betekenis: .....

4. Zij kan ..... alsof het gedrukt staat.

Betekenis: .....

5. Ik weet er het ..... niet van.

Betekenis: .....

6. Wis en .....

Betekenis: .....

7. Iemand flink de ..... zeggen.

Betekenis: .....

8. .... duurt het langst.

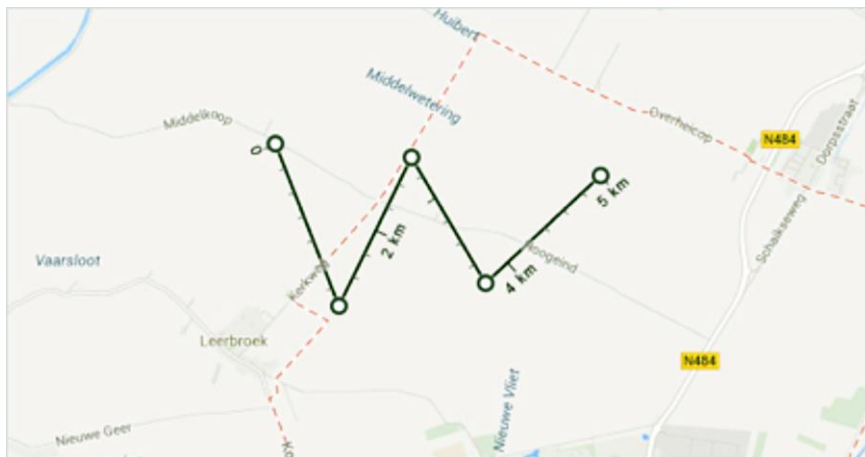
Betekenis: .....



## BIJLAGE 2A

Bereken de afstand tussen:

- |                            | Aantal km.? | Hoe lang onderweg? |
|----------------------------|-------------|--------------------|
| 1. Witmarsum en Pingjum    |             |                    |
| 2. Witmarsum en Harlingen  |             |                    |
| 3. Witmarsum en Leeuwarden |             |                    |
| 4. Amsterdam en Witmarsum  |             |                    |
| 5. Leeuwarden en Groningen |             |                    |
| 6. Groningen en Leer       |             |                    |
| 7. Leer en Hamburg         |             |                    |
| 8. Leer en Bad Oldesloe    |             |                    |



## BIJLAGE 2B

Maak een kaartje van Noord-Nederland en Noord-Duitsland en teken hierop de afstanden uit de vorige opdracht.

## BIJLAGE 2C

Zoek uit bij alle afstanden van opdracht 2a uit hoe lang je onderweg bent:

- met de auto
- lopend (zoals Menno Simons)



### BIJLAGE 3

Maak een tekening van Menno Simons. Op internet zijn plaatjes te vinden om erachter te komen hoe Menno er ongeveer uitgezien heeft.

### BIJLAGE 4

Maak een striptekening over een gebeurtenis uit het leven van Menno Simons.

Er kan gedacht worden aan:

- Menno als prediker
- Menno die besluit om te vluchten
- Menno op de koets en de ontmoeting met soldaten
- etc.



VLOG

### BIJLAGE 5

Voor meer informatie voor het maken van een vlog, zie o.a. [www.kidsweek.nl](http://www.kidsweek.nl)

Leerlingen kunnen b.v. iets naspelen uit het leven van Menno Simons en dit filmen.  
Voor ideetjes zie bijlage 4



## BIJLAGE 6

Het maken van een mini-quilt ('lapjeswerk') door verschillende soorten lapjes stof aan elkaar te zetten. Quilten is een activiteit die – overall over de wereld – gedaan wordt. Het is een activiteit die ook erg populair is bij Meniste en Amish-vrouwen. Veel quilts zijn er al gemaakt, en worden nog steeds gemaakt voor vluchtelingen. Het idee is dat een eigen deken iets van een eigen plekje kan betekenen.

Een 'rafeltjes-quilt' is een leuke activiteit die in ongeveer 1 uur prima te doen is. Zie het artikel hierboven.

## BIJLAGE 7

Menisten hebben van steeds naar een andere plek trekken, geleerd te eten van de gewassen die de grond oplevert. Het resultaat is een grote verscheidenheid aan recepten en vele kookboeken, zoals het boekje hieronder. Een paar recepten die makkelijk te maken zijn, vindt u hier:

### Cheese dip

150 gram Hüttenkäse (magere kaas)	1 eetlepel vanille extract
4 hardgekookte eieren	suiker naar smaak
125 gram boter	1 à 2 eetlepels mayonaisse

Doe alle ingrediënten door elkaar en maak er een smeerbaar mengsel van. Lekker op een stukje brood of toastje.

### Komkommersalade

1 grote komkommer	½ bekertje zure room
1 sjalotje gesnipperd	1 theelepel azijn of citroensap

Komkommer wassen en in plakjes snijden, ruim zout erover strooien en in de koelkast zetten. Maak van de overige ingrediënten een saus. Giet het vocht van de komkommer af en doe het sausje over de komkommer. Lekker met andere knabbelgroenten zoals een vers worteltje of radijsje, als het kan uit je eigen moestuin.

### 'Appeltje onder de deken' (nagerecht)

Schil en doorboor de (zoetzure) appels. Hoeveel hangt af van het aantal personen. Plaats ze in een ovenschaal waarin een beetje water op de bodem ligt. Vul de appelgaten met gewassen rozijnen. Strooi kaneel en donkerbruine suiker over de appels. Plaats de schaal in een voorverwarmde oven op 180 graden. Na ongeveer 20 min. klaar. Gele of blanke vla erover, en smullen maar!

